

NATURA 2000-GEBIED: 028 - ELPERSTROOMGEBIED (STAATSBOSBEHEER)
VERSLAG VELDBEZOEK DD. 12-06-2018

Aanwezig namens Provincie: [redacted] (Prolander)
Aanwezig namens Terreinbeheerder: [redacted] - Staatsbosbeheer) en
[redacted] - Staatsbosbeheer)
Overige aanwezigen: geen
Datum bezoek: 12 juni 2018

Doel:

Het PAS-veldbezoek is een aanvulling op de overige monitoringsystematiek. Doel van het veldbezoek was eventuele veranderingen ten opzichte van de habitattypenkartering te registreren om bij niet in het beheerplan voorziene ontwikkelingen tijdig te kunnen oordelen of bijsturing nodig is. Tijdens het veldbezoek is alleen naar visueel waarneembare aspecten gekeken, met name naar de toestand van de vegetatie en indicaties voor vermesting, verdroging én vernatting. Leefgebieden zijn niet meegenomen omdat voor het Elperstroomgebied geen soorten zijn aangewezen.

Voorbereiding:

Analyse potentiële knelpunten op grond van het beheerplan en de gebiedsanalyse en de vorige PAS-veldbezoeken (2016, 2017). Interne voorbespreking veldbezoek door beheerder.

Bezochte locaties

De bezochte locaties zijn aangegeven in figuur 6.

Hierbij is vooral gekeken naar:

- de habitattypen die het meest onder druk stonden.
- nog niet eerder bezochte locaties.
- het bijstellen van de in het vorige PAS-veldbezoeken (14 juli 2016 en 21 juli 2017) geconstateerde neveneffecten van de genomen maatregelen.
- bezoek aan de noordelijk gelegen habitattype uit het veegbesluit H91E0C.

Figuur 1a (l) en 1b (r)
Veel heideblauwtjes
(*Plebejus argus*) op
het "Heerenveldje."

Bevindingen

Locatie 1: "Heerenveldje"

Het Heerenveldje is een terrein van ruim 5 ha op de hoek van de Oosterma en de Stroetma. Het ligt op zuidkant van het beekdal op een hogere kop tussen het hoofdbeekdal en een kleine toevoerslenk. Het terrein is in de jaren 90 van de 20^e eeuw geplagd. Inmiddels heeft zich een zeer goed ontwikkelde vochtige heidevegetatie (H4010A) ontwikkeld met karakteristieke soorten als dopheide, pijpenstrootje, veenbies, witte en bruine snavelbies. Het terrein wordt begraasd door een aantal Galloway runderen. Door de begrazing is een zeer structuurrijke heide ontstaan. Frappant aan het bezoek was het buitengewoon grote aantal heideblauwtjes (*Plebejus argus*) dat zich tijdens het bezoek in het terrein ophield (figuur 1a & 1b). Een ruwe schatting indiceerde meer dan 10.000 exemplaren (!). Het hoge aantal heideblauwtjes doet vermoeden dat ook de mierenpopulatie (*Lasius spp.*) groot is.

Locatie 2: Oosterma, alluviaal bos

Met het veegbesluit zijn drie habitattypen toegevoegd aan de Natura 2000 doelstellingen. Eén van die doelen betreft beekbegeleidende alluviale bossen (H91E0C) dat in het Elperstroomgebied op twee locaties voorkomt. In het centrale deel van de Oosterma bevindt zich het grootste deel van het bos (ca. 1,2 ha). Het betreft een bos met vooral grauwe wilg en zwarte els met brandnetel in de ondergroei (figuur 2). Het broekbos kan conform de SBB-kartering van 2011 gekarakteriseerd worden als rompgemeenschap voor grote brandnetel (SBB 39A-d). Als habitattype heeft het een matige kwaliteit.

Locatie 3: Reitma, heischraal grasland

De al in 2016 en 2017 geconstateerde verbetering van het heischrale grasland op de oostflank van de Reitma ter hoogte van de oude weg is stabiel. Soorten als grote ratelaar, liggend walstro, pilzegge, schapengras, pijpestrootje en tormentil zijn kenmerkend voor de associatie 19Aa1 (associatie van liggend walstro en schapengras), deze associatie is goed ontwikkeld. Het is echter wel een droge kalkarme vorm van heischraal grasland.

Locatie 4: Reitma, kalkmoeras

Het kalkmoeras bevindt zich in het laagste punt van de Reitma waar in het verleden het waterpeil het hoogste was. Door het dempen van de sloten op de oostflank en het (her)graven van de centrale slenk is de Reitma sterk vernet. In 2016 is geconstateerd dat het regenwater te lang in het gebied stagneerde wat een sterk negatief effect had op het kalkmoeras (H7230). In 2017 leek de situatie te verbeteren, mogelijk doordat de rillen rondom de greppels waren weggehaald waardoor het regenwater beter kon worden afgevoerd. In 2018 wijst de veldsituatie echter niet op een verbetering. De prominent aanwezige zwarte zegge, wateraardbei en snavelzegge wijzen op het voortduren van de verzuring (figuur 3). Tegelijkertijd nemen de soorten van kalkmoeras en blauwgrasland (blauwe zegge, vleeskleurige orchis) verder af, met uitzondering van blonde zegge dat zich goed staande weet te houden. De tot vorig jaar aanwezige vlozegge en tweehuizige zegge zijn in het kalkmoeras niet (meer) aangetroffen. De vegetatie lijkt zich te ontwikkelen naar een (zuur) kleine zeggemoeras. Her en der zijn in greppels en in laagtes waar water aanwezig is, nog wel kwelverschijnselen waargenomen.

Figuur 2. Beekbegeleidend alluviaal bos (H91E0C) in de Oosterma

Figuur 3. Snavelzegge (*Carex rostrata*) en wateraardbei (*Potentilla palustris*).

Locatie 5: Reitma, blauwgrasland

Wat voor het kalkmoeras geldt, gaat ook op voor het aangrenzende blauwgrasland. Ook hier toenemende verzuring. In het blauwgrasland is nog wel vlozegge (figuur 4) aangetroffen maar de aantallen (acht bloeiwijzen in 2018) nemen af. Merkwaardig is ook de afname van moerasviooltje (*Viola palustris*) waardoor recent ook geen zilveren manen (*Boloria selene*) in het blauwgrasland meer zijn waargenomen

De vraag rijst in hoeverre de geschetste ontwikkeling van het blauwgrasland en het kalkmoeras een na-ijlend effect is van het stagnerende regenwater in 2016 of dat de verwachte vergroting van de kweldruk nog onvoldoende op gang is gekomen. In beide gevallen is de verwachting dat op termijn verbetering optreedt. Op het moment van het veldbezoek is echter meer sprake van een kleine zeggenmoeras op de plaats waar blauwgrasland en kalkmoeras zou moeten liggen. Dit is een onwenselijke ontwikkeling. Het is daarvoor noodzakelijk om op korte termijn nader onderzoek te doen naar de herstelmogelijkheden van deze typen.

Figuur 4. Vlozegge (*Carex pulicaris*)

Allereerst dient het op de rol staande ecohydrologische onderzoek terstond te worden opgepakt. Op basis hiervan kan gekeken worden welke aanvullende maatregelen zinvol zijn voor het behoud en ontwikkeling van de gestelde Natura 2000-doelen.

Conclusies

- De kwaliteitsontwikkeling van vochtige heide - H4010A op het "Heerenveldje" is positief. Het oppervlak is stabiel.
- Kwaliteit en oppervlak heischraal grasland H6230 is stabiel tot licht positief.
- Kwaliteit en oppervlak alluviale bos – H91EOC (beekbegeleidende begroeiing) is stabiel.
- Blauwgrasland - H6410 en kalkmoeras – H7230 kennen een negatieve ontwikkeling in kwaliteit en oppervlak.
- Bespoedigen uitvoering ecohydrologisch onderzoek (PAS-maatregel).
- Onderzoek naar eventuele aanvullende maatregelen voor behoud en ontwikkeling van blauwgrasland en kalkmoeras in de Reitma.

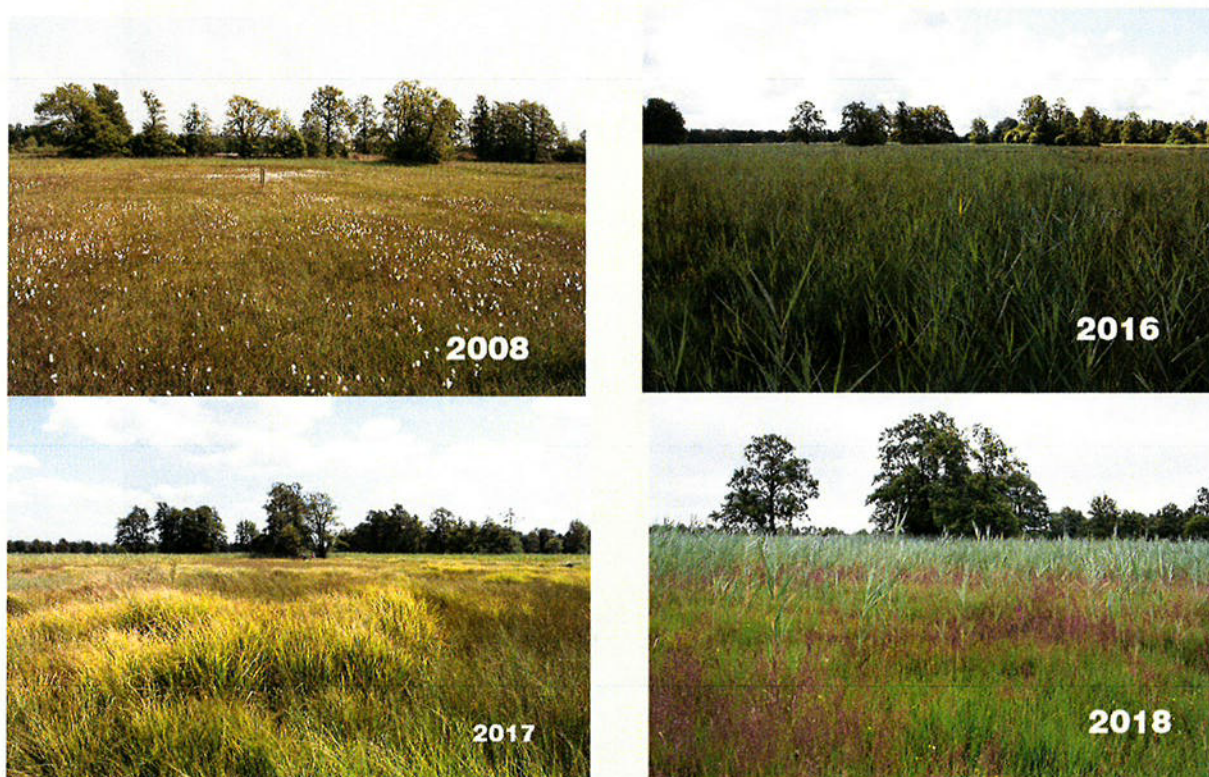
Figuur 5a (l) en 5b (r). Situatie centrale slenk door de Reitma op 12 juni (links) en 2 mei (rechts) 2018. duidelijk zichtbaar is de ontwikkeling van riet en de verschillen in waterpeil.

*Figuur 6. Bezochte locaties PAS-veldbezoek Natura 2000-gebied Elperstroom (028) op 12 juni 2018
(zie tekst voor beschrijving locaties)*

Eindconclusie:

Op basis van het veldbezoek en de informatie van de beheerder zijn er ten opzichte van het vorige veldbezoek enkele veranderingen opgetreden. Het afgelopen jaar is tegen de verwachting in geen verbetering ingetreden van de habitattypen kalkmoeras (H7230) en blauwgrasland (H6410). Het uitvoeren van de maatregelen in 2015 heeft weliswaar geleid tot een sterke vernatting in het beekdal, maar de vernatting is vooral het gevolg van stagnerend regenwater. Voldoende kwel(druk) lijkt vooralsnog niet aanwezig en er is duidelijk sprake van verzuring. Realisatie van de Natura 2000-doelstelling voor wat betreft het kalkmoeras en het blauwgrasland staat sterk onder druk. Gaande de tijd zal blijken hoe de situatie zich verder ontwikkelt. De basisvoorwaarden voor uitbreiding van oppervlak en kwaliteit zouden op basis van de modelstudie (Schunselaar, 2012) aanwezig zijn, maar van herstel is vooralsnog geen sprake. Het is zaak om op korte termijn op zoek te gaan naar alternatieve maatregelen om de achteruitgang een halt toe te roepen. Het heischrale grasland behoudt zijn goede ontwikkeling, zowel qua kwaliteit als qua oppervlak. Het bezochte perceel vochtige heide heeft een goede kwaliteit bij behoud van oppervlak. Het alluviale bos (H91E0C) in de Oosterma heeft een matige kwaliteit en lijkt qua ontwikkeling stabiel.

Figuur 7: Het blauwgrasland (voorgond) en het kalkmoeras (achtergrond) in 2008, 2016, 2017 en 2018

Dit verslag is vastgesteld door:

Provincie Drenth

5-11-18

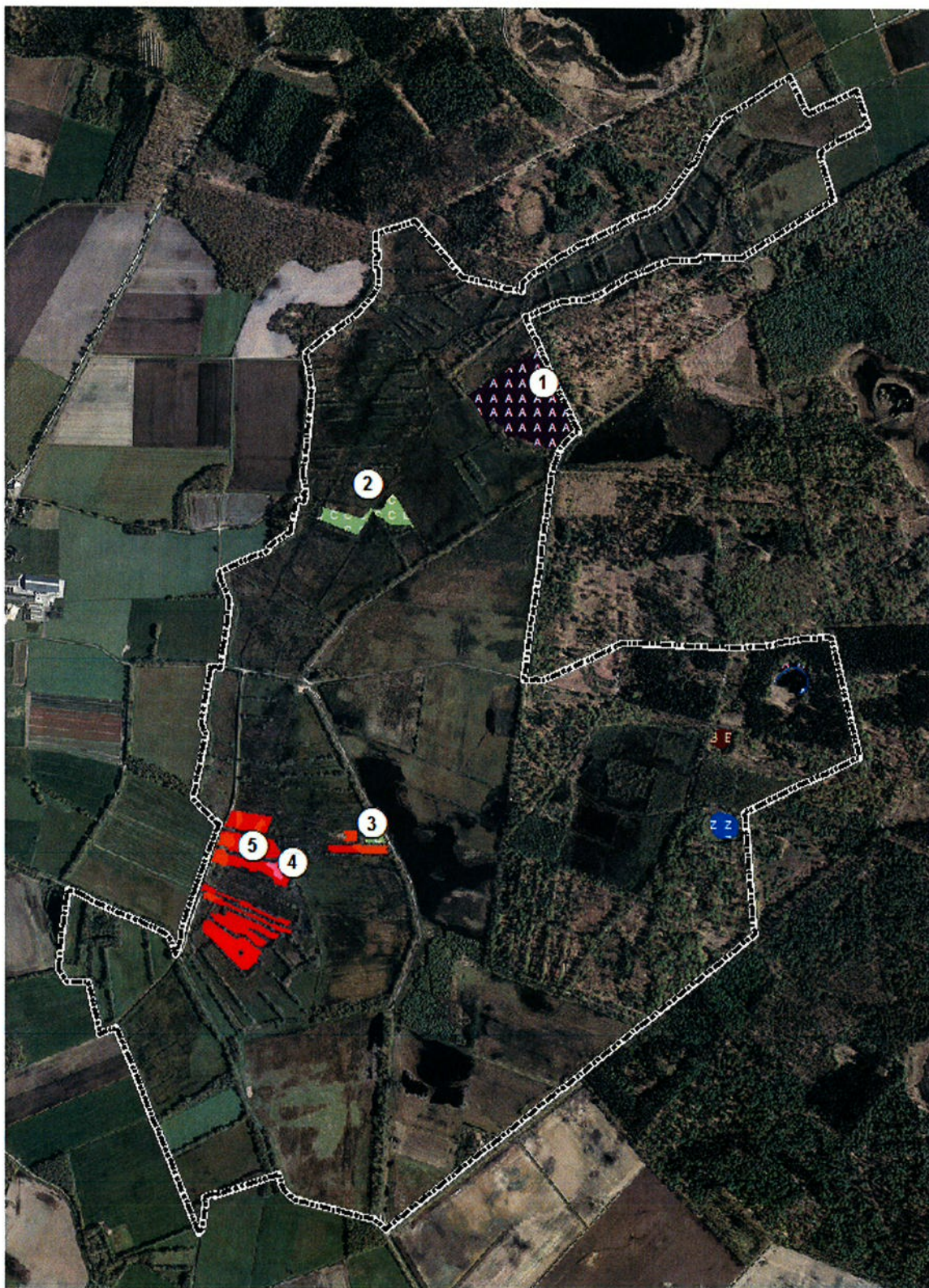
(datum)

Handtekening
Namens:

L.A. Hummelen, hoofd Staatsbosbeheer Drenthe

01-11-2018.....
(datum)

Bijlage: Figuur 1: habitattypenkaart Natura 2000-gebied Elperstroom. De locaties van de foto's corresponderen de figuurnummers.

NATURA 2000-GEBIED: 028 - ELPERSTROOMGEBIED (STAATSBOSBEHEER)

VERSLAG VELDBEZOEK DD. 17-07-2019

Aanwezig namens Provincie: [redacted] (Prolander)
Aanwezig namens Terreinbeheerder: [redacted] (teamleider) en [redacted] (ecoloog - Staatsbosbeheer)
Overige aanwezigen: geen
Datum bezoek: woensdag 17 juli 2019

Doel

Het PAS-veldbezoek is een aanvulling op de Natura2000 monitoringsystematiek. Doel van het veldbezoek is eventuele veranderingen ten opzichte van de habitattypenkartering te registreren om bij niet in het beheerplan voorziene ontwikkelingen tijdig te kunnen oordelen of bijsturing nodig is. Tijdens het veldbezoek is alleen naar visueel waarneembare aspecten gekeken, met name naar de toestand van de vegetatie en indicaties voor vermessing, verdroging én vernatting.

N.B. Ondanks de uitspraak van de Raad van State, heeft provincie Prolander verzocht de PAS-veldbezoeken uit te voeren. Deze veldbezoeken worden daarbij als monitoringsmoment gezien. Het doel van deze veldbezoeken blijft daarmee in essentie ongewijzigd.

Vorbereiding

Analyse potentiële knelpunten op grond van het beheerplan, de gebiedsanalyse, de vorige PAS-veldbezoeken (2016, 2017, 2018), SKNL-aanvraag aanvullende (PAS-)maatregelen, OMB verslagen en interne voorbespreking veldbezoek door beheerder.

Bezochte locaties

De bezochte locaties zijn aangegeven in figuur 10.

Hierbij is vooral gekeken naar:

- De potenties van Oosterma en Stroetma voor (hei-)schraalgrasland.
- Effecten droge zomer 2018 en voorjaar 2019 in relatie tot de habitattypen.
- Optreden opslag in bosgebieden waar gekapt en omgevormd is.

Figuur 1
Rand Oosterma met
potentiële locatie
voor verwijderen hu-
meuze toplaag ten
behoefte van de ont-
wikkeling naar
H6230 Heischrale
graslanden

Bevindingen

Locatie 1: Rand Oosterma

De Oosterma heeft in het verleden belangrijke ecologische waarden gekend. Door onder andere de aan- en afvoer van landbouwwater vanuit het noordoosten en Oosten is de Oosterma veel van die waarden kwijtgeraakt. In 2002 is de afvoersloot langs de oostelijke flank gedicht waardoor het gebied veel natter is geworden. Wel vindt nog altijd afvoerwater vanuit het noordoosten zijn weg door de Oosterma naar het zuiden. De Oosterma wordt in tegenstelling tot de Reitma niet gemaaid maar begraasd door runderen. Bomen die in de Oosterma zijn verdrongen, hebben plaatsgemaakt voor moerasvegetatie. Langzamerhand ontwikkelen zich op de hogere delen mogelijkheden voor (hei)schrale vegetaties. Staatsbosbeheer wil langs de noordwestelijke rand van de Oosterma op een aantal percelen de humuslaag verwijderen om verdere ontwikkeling van H6230 Heischraal grasland mogelijk te maken. Hiermee wordt de instandhoudingsdoelstelling van dit habitattype voor uitbreiding in oppervlakte nageleefd. Het hiervoor aangewezen perceel is nu voornamelijk bedekt met witbol en moerasstruisgras (zie figuur 1). In de lagergelegen delen domineerde moerasvegetatie. Tijdens het veldbezoek was het bijzonder droog wat impliceert dat het systeem vooral afhankelijk is van regenwater. Slechts de aanwezigheid van holpijp in de ondiepe greppels wees op enige invloed van grondwater. Op de lange termijn kunnen in de lagere delen mogelijkheden ontstaan voor blauwgrasland.

Locatie 2: Stroetma, maaibeheer

De Stroetma is het onbekende juweeltje van het Elperstroomgebied. Hier ligt een stukje kleinschalig landschap met een doorkijk naar het landbouwgebied in het oosten. Door maaibeheer is de vegetatie aan het verschrallen (zie figuur 2). Aanwezigheid van veldrus (*Juncus acutiflorus*) duidt op de aanwezigheid van (afstromend) grondwater wat potenties biedt voor de ontwikkeling van heischrale vegetaties. In het beheerplan is ook aangegeven dat hier (lokaal) plaggen als maatregel kan worden uitgevoerd.

Figuur 2. Gemaaid hooiland met heischrale potenties in de Stroetma

Locatie 3: Stroetma, sloten dempen

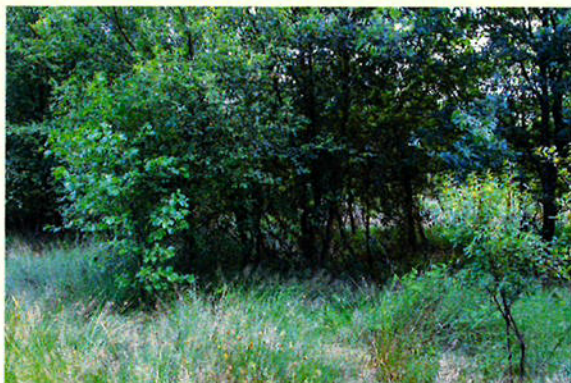
Figuur 3. Te dempen sloot Stroetma

Door het dempen van de dwarssloten is het mogelijk het peil in de Stroetma te verhogen. Deze bijdrage aan hydrologisch herstel van het (deel)gebied is in lijn met hetgeen wat in het Natura2000-beheerplan staat voor het oplossen van een van de knelpunten voor de instandhouding van habitattype H6410 Blauwgraslanden en H7230 Kalkmoerasen. Voor beide habitattypen geldt een uitbreidingsdoel in oppervlakte en verbetering van de kwaliteit. Langs de noordkant van de Stroetma stroomt een watergang die de afvoer van het oostelijk gelegen landbouwgebied verzorgt. Deze watergang loopt gedeeltelijk tussen twee kades en het verwijderen van de dwars op deze gang liggende sloten zal de opvangcapaciteit van de Stroetma

sterk verhogen (zie figuur 3). De uitvoering van deze beheermaatregel staat gepland voor 2020.

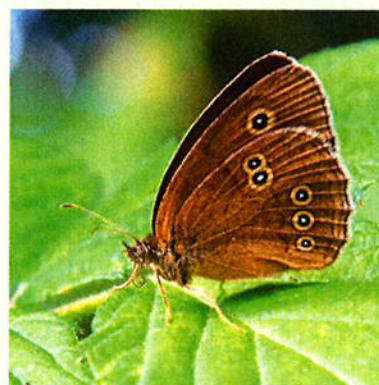
De vegetatieontwikkeling in de Stroetma verloopt verder positief. De beheerder verwacht dat hydrologisch herstel dit verder zal versterken. Met name wanneer dit in combinatie gaat met hydrologisch herstel buiten de Natura2000-grenzen. De aanwezigheid van veldrus (*Juncus acutiflorus*) wijst ook hier op horizontaal aflopend water en ontwikkeling van (hei)schrale vegetatie.

Locatie 4: Stroetma, verbossing

Figuur 4. Verbossing en vergrassing in het smalste deel van de Stroetma

Meer stroomafwaarts richting het westen ligt het smalste deel van de Stroetma. Ingeklemd tussen twee bospercelen is de breedte van het beekdal hier ca. 150 meter. De afvloeiende watergang bevindt zich aan de uiterste noordrand van het beekdal. Het beekdal is van oudsher opgedeeld in vierkante percelen van ca 1 ha van elkaar gescheiden door houtsingels. Het beheer van deze percelen is beperkt begrazing. Het gevolg is dat zich op de percelen hoog

Figuur 5. Koevinkie (*Aphantopus hyperantus*)

gras, struiken en opslag ontwikkeld. Weliswaar liggen hier geen habitattypen maar er zijn wel potenties voor de ontwikkeling van schrale graslanden. De beheerder ervaart dat het proces van vergrassing en verbossing sneller gaat dan normaal.

Figuur 6. Teamleider [redacted] vertelt over bosvormingsproblematiek in het bos op de oostflank van het beekdal van de Elperstroom

Locatie 5: Omvormen bos

Zoals beschreven in het Natura2000-beheerplan, is de huidige kwelintensiteit te laag om de blauwgraslanden (H6410) en het habitattypen kalkmoerassen (H7230) in stand te houden laat staan te herstellen. Ten behoeve van de kwelactiviteit in het lagergelegen beekdal is een deel van het bos op de oostelijke beekdalflank omgevormd naar lage vegetatie. Staatsbosbeheer laat zien dat het kappen van het bos echter al snel leidt tot het ontstaan van opslag op de kapvlakte. Vanuit Staatsbosbeheer rijst hier de vraag hoe hiermee moet worden omgegaan. Moet hier gestreefd worden naar een lage gras/heidevegetatie met her en der een boom of moet gestreefd worden naar een min of meer open bos met (loof)bomen? Het eerste vereist een grote beheerinspanning gedurende lange tijd met de daarbij horende hoge kosten. Het tweede is een stuk minder arbeidsintensief en dus goedkoper maar heeft minder effect op de waterhuishouding van het beekdal. Ook speelt hier de relatie met andere doelen. In een te kappen stuk bos bleek zich een dassenburcht te bevinden waardoor een deel van het bos niet omgevormd kon worden. Het eindbeeld lijkt nu te bestaan uit een ijl, halfopen bos met een ondergrond van heide in plaats van heide met af en toe bos, zoals in het beheerplan is beschreven.

Locatie 6: Reitma, Halenveldje

Na de droge zomer van 2018 heeft de winter en het voorjaar dat erop volgde te weinig water opgeleverd om de (grond)waterstanden weer op voldoende hoogte te brengen (peildatum september 2019). Mede hierdoor is ook het oppervlaktewater nagenoeg verdwenen. Bij de stuw "Halenveldje" staat aan beide kanten geen water meer. Ten opzichte van maart 2018 betekent dit een daling van meer dan 80 cm aan de noordkant van de stuw (zie figuur 7) en meer dan 40 cm aan de zuidkant van de stuw.

Locatie 7: Reitma, Elperstroom

Figuur 8. Recent geplaatste peilbuizen in de Reitma

Door de droge periodes en een gebrek aan grondwater staat de centrale slenk van de Elperstroom droog (zie ook locatie 6). Dat betekent dat het peil van het freatische grondwater onder 15,20 m NAP ligt. Rondom de slenk is veel riet aanwezig. Van noord naar zuid is in de Reitma een afname van de alkaliniteit gemeten wat een maat is voor de invloed van grondwater in het gebied. De ontwikkeling van de vegetatie (kwelsoorten!) aan de noordzijde van de Reitma bevestigt deze ontwikkeling. Mede naar aanleiding van de constateringen van het veldbezoek in 2018 zijn er in de zomer van 2019 peilbuizen in de Reitma geplaatst (zie figuur 8). De planning is om nog in de eerste beheerplanperiode (2015-2021) het eco-hydrologische onderzoek op te leveren. Hierbij wordt rekening gehouden met de droge periode van 2018 en 2019.

In de zomer van 2019 wordt de vegetatie in het Elperstroomgebied gekarteerd. Het definitieve resultaat van de inventarisatie wordt in het voorjaar van 2020 opgeleverd.

Daarnaast zal ook bodemchemisch onderzoek worden uitgevoerd waarvan de resultaten in 2020 worden verwacht.

Figuur 7. Peilschaal bovenkant stuw Halenveldje

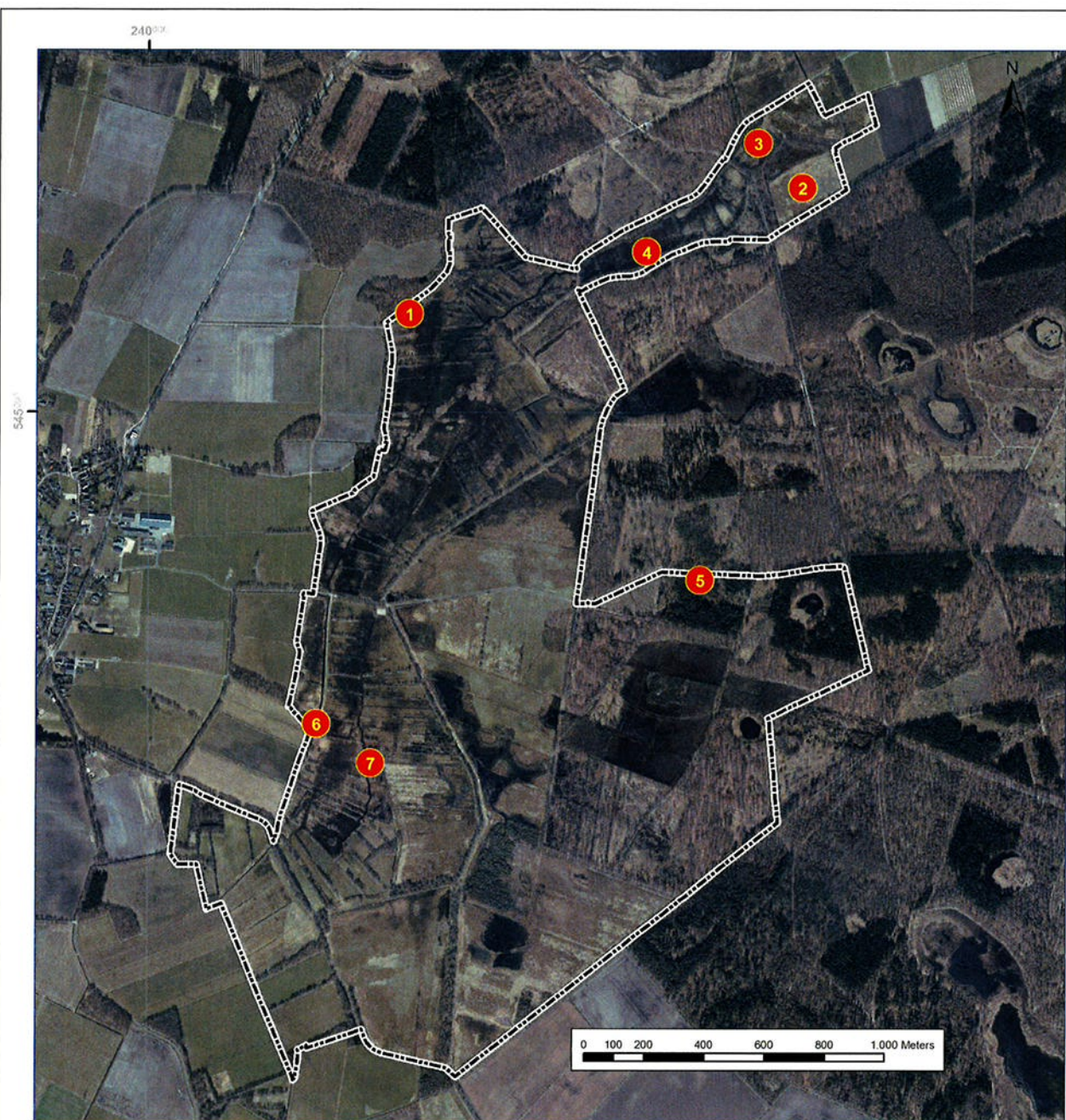
De combinatie van hydrologisch, vegetatief en bodemchemisch onderzoek zal een beeld moeten geven van de werkelijke huidige situatie van het gebied. Met deze informatie zal een inschatting worden gemaakt wat dit betekent voor de instandhoudingsdoelstellingen van met name habitattypen H6410 Blauwgrasland en H7130 Kalkmoeras.

Conclusies

- Ondanks positieve ontwikkelingen in de Oosterma is hier vooralsnog maar op beperkte schaal ontwikkeling van (hei)schrale vegetatie mogelijk. Deze ontwikkeling kan bijdragen aan het instandhoudingsdoel voor heischraal grasland (H6230). Ontwikkeling van blauwgrasland (H6410) lijkt op lange termijn eventueel mogelijk. Nader onderzoek moet dit uitwijzen.
- Ontwikkelingen in de Stroetma zijn positief. Hier liggen mogelijkheden voor de ontwikkeling van (hei)schrale vegetaties.
- Er is geen oppervlaktewater meer aanwezig in het Elperstroomgebied en de westelijke randsloot (peilen < 15,20 m NAP, tussen 40-80 cm lager dan in het voorjaar)
- Er is zorg over de instandhouding van de habitattypen kalkmoeras (H7130) en blauwgrasland (H6410). Dit kwam tevens naar voren in het veldbezoek van 2018. De droge periode van 2018 en 2019 versterken deze zorgen. De huidige staat en mogelijkheden tot verbetering worden vanaf de zomer van 2019 onderzocht middels een combinatie van hydrologisch, vegetatief en bodemchemisch onderzoek.
- De voor het eco-hydrologische onderzoek noodzakelijke peilbuizen zijn in juli 2019 geplaatst. Ondanks de droge jaren is een oplevering van het onderzoek in de eerste beheerplanperiode (2015-2021) voorzien.

Figuur 9a (l) en 9b (r). Situatie centrale slenk door de Reitma op 17 juli (links) en 27 mei (rechts) 2019. duidelijk zichtbaar is de ontwikkeling van riet en de verschillen in waterpeil.

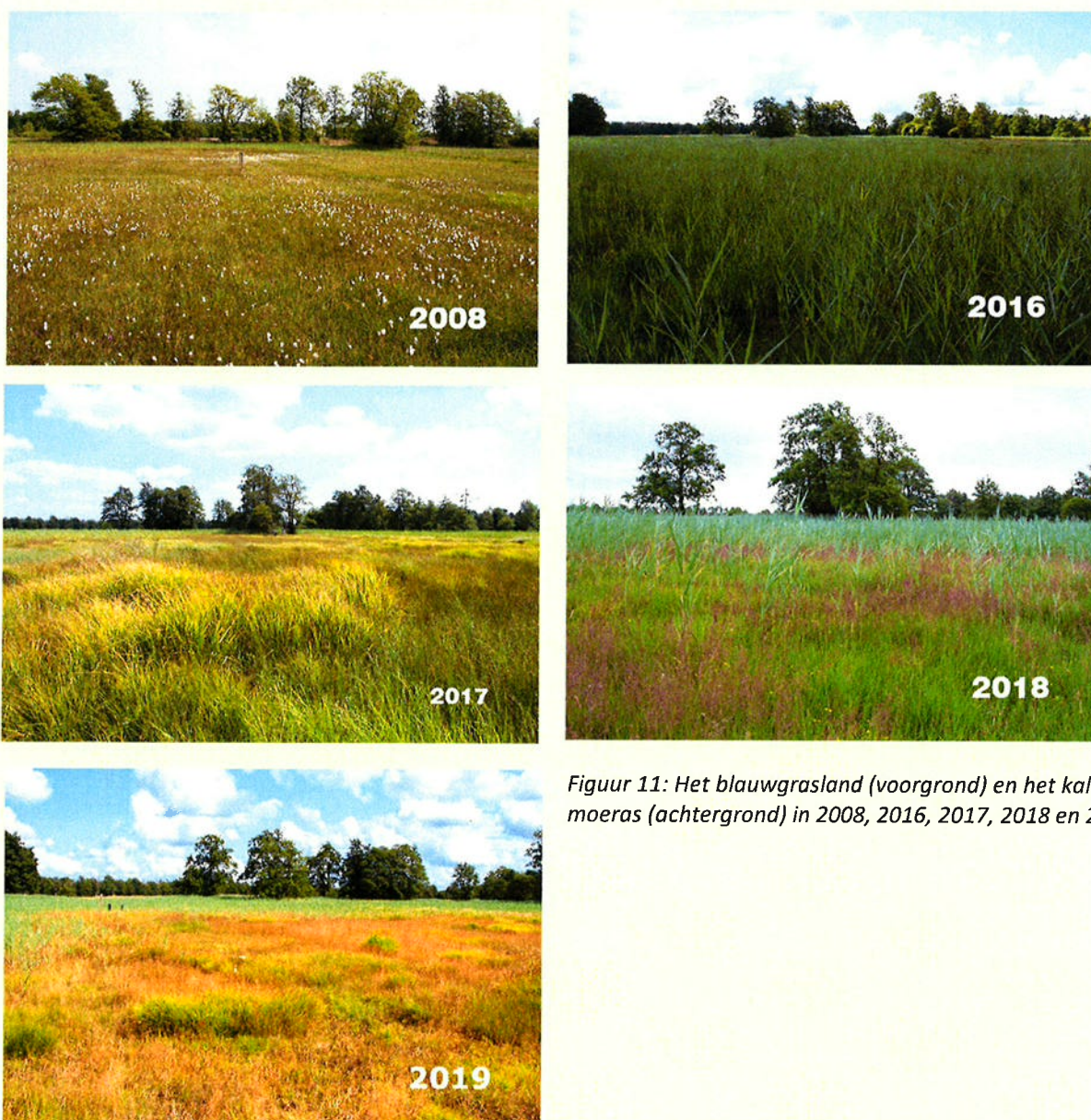

Figuur 10. Bezochte locaties PAS-veldbezoek Natura 2000-gebied Elperstroom (028) op 17 juli 2019 (zie tekst voor beschrijving locaties)

Eindconclusie:

Op basis van het veldbezoek en de informatie van de beheerder zijn er ten opzichte van het vorige veldbezoek enkele veranderingen opgetreden. Het afgelopen jaar is tegen de verwachting in geen verbetering ingetreden van de habitattypen kalkmoeras (H7230) en blauwgrasland (H6410). De instandhoudingsdoelen staan daarmee onder druk. Het uitvoeren van de maatregelen in 2015 heeft weliswaar geleid tot een sterke vernatting in het beekdal, maar de vernatting is vooral het gevolg van stagnerend regenwater. Voldoende kwel(druk) lijkt vooralsnog niet aanwezig en er is duidelijk sprake van verzuring. De droge periodes van 2018 en 2019 hebben gezorgd voor een sterke verlaging van de (grond)waterstand. De basisvoorwaarden voor uitbreiding van oppervlak en kwaliteit zouden op basis van de modelstudie (Schunselaar, 2012) aanwezig zijn, maar van herstel is vooralsnog geen sprake. Om de situatie goed in kaart te brengen, wordt daarom sinds de zomer van 2019 ingezet op hydrologisch, vegetatief en bodemchemisch onderzoek. Er wordt ingezet op een oplevering van het onderzoek in de eerste beheerplanperiode (2015-2021). Met deze informatie zal duidelijk worden wat de werkelijke staat van instandhouding van de habitattypen kalkmoeras (H7230) en blauwgrasland (H6410) is. Ook zal dit leiden tot mogelijk aanvullend onderzoek en/of gerichte maatregelen ten behoeve van verbetering van de situatie.

Het heischrale grasland behoudt zijn goede ontwikkeling, zowel qua kwaliteit als qua oppervlak. Het perrceel vochtige heide (H4010A) heeft een goede kwaliteit bij behoud van oppervlak. Het alluviale bos (H91E0C) in de Oosterma heeft een matige kwaliteit en lijkt qua ontwikkeling stabiel.

Figuur 11: Het blauwgrasland (voorgond) en het kalkmoeras (achtergrond) in 2008, 2016, 2017, 2018 en 2019

Dit verslag is vastgesteld door:

mr. LA. Hummelen

Handtekening

Namens:

Staatsbosbeheer Drenthe

[Redacted]

Handtekening

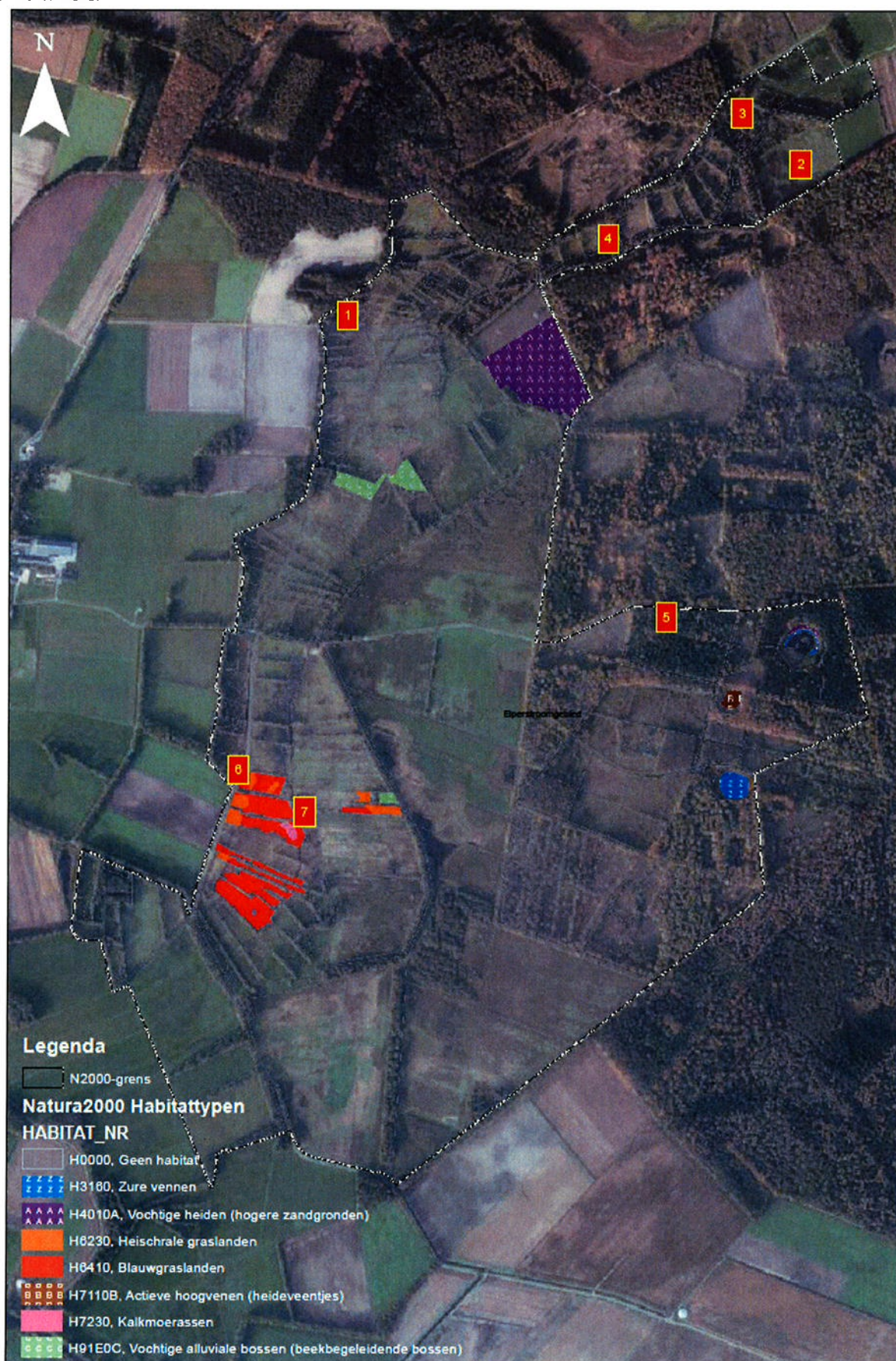
Namens:

Prolander

30 oktober 2019

[Redacted]

Bijlage: Figuur 1: habitattypenkaart Natura 2000-gebied Elperstroom. De locaties van de foto's corresponderen de figuurnummers.

NATURA 2000-GEBIED: 028 - ELPERSTROOMGEBIED (STAATSBOSBEHEER)

VERSLAG VELDBEZOEK DD. 25 JUNI 2020

STATUS: DEFINITIEF

Aanwezig namens Provincie: [redacted] (Prolander, verslag), [redacted] (Prolander)
Aanwezig namens Terreinbeheerder: [redacted] (teamleider Staatsbosbeheer), [redacted] [redacted]
Staatsbosbeheer)
Overige aanwezigen: geen
Datum bezoek: donderdag 25 juni 2020
Provinciale co-lezer: [redacted]

Doel

- In het kader van de monitoring van de Natura 2000-gebieden en het treffen van maatregelen omtrent de te hoge stikstofdepositie worden jaarlijks veldbezoeken uitgevoerd. Dit veldbezoek draagt daarmee bij om aan te kunnen tonen of de instandhoudingsdoelen worden gehaald en om onvoorziene ontwikkelingen tijdig te signaleren. Eventuele veranderingen in het habitattype worden hierin geregistreerd en beoordeeld of bijsturing nodig is. Tijdens het veldbezoek is alleen naar visueel waarneembare aspecten gekeken, met name naar de toestand van de vegetatie en naar indicaties voor verdroging, verzuring en vermesting. Het veldbezoek is een aanvulling op de overige monitoringsystematiek.
- Bij het veldbezoek 2020 in het Elperstroomgebied is stil gestaan bij de mogelijkheden voor opheffen van de knelpunten die behoud en ontwikkeling van de habitattypen Blauwgraslanden (H6410), Kalkmoeras (H7230) kunnen bevorderen. Ook is gesproken over (externe) factoren die daar invloed op (kunnen) hebben.
- Ter voorbereiding op het veldbezoek hebben voortouwnemer en terreinbeheerder aandachtspunten gekozen en gezamenlijk besproken. Deze zijn verwerkt in het verslag.

Figuur 1: Luchtfoto Reitma na regenperiode 28 februari 2020

Bezochte locaties

De bezochte locaties zijn aangegeven in figuur 9.

Hierbij is vooral gekeken naar:

- Situatie kwetsbare habitattypen in verband met aanwezige 'sense of urgency'
- De potenties van de polder Grevema als buffergebied voor het Natura 2000-gebied.
- Effecten droge zomer 2018 en voorjaar 2019 in relatie tot de habitattypen.
- De in 2019 uitgevoerde vegetatiekartering

Bevindingen

Algemeen

Figuur 2: Vlozegge
(*Carex pulicaris* - archief)

In 2019 is de vegetatie het Elperstroomgebied geïnventariseerd. Hierdoor is bevestigd dat de oppervlaktes blauwgrasland en kalkmoeras zijn verminderd in het centrale deel van het gebied (de Reitma). In het noorden van het gebied zijn wel nieuwe blauwgraslanden ontstaan als gevolg van de genomen maatregelen. Door de vernattingsmaatregelen zijn wel vegetaties ontstaan die voldoen aan de vereisten voor de habitattypen ruigten en zomen (H6430A) en overgangs- en trilvenen (H7140A). In het veldbezoek van 2020 is hier nog geen aandacht aan besteedt. Jaarlijks wordt de Reitma bezocht om te kijken naar de toestand van de karakteristieke flora. Na afwezigheid van drie jaar is in 2020 weer vlozegge (*Carex pulicaris* – figuur 2) aangetroffen, een typische soort voor kalkmoeras. Daarnaast komt vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*) weer voor, ook een kenmerkende soort voor deze milieus. Ook in de Reitma lijkt de situatie dus enigszins te verbeteren, ondanks de opeenvolgende droge zomers.

In het gebied is sprake van een schijnbare tegenstelling. Het is duidelijk dat bij voldoende aanvoer van water het systeem aardig op orde lijkt. Op de oostflank en in de noordelijke delen van het Elperstroomgebied is duidelijk sprake van een toenemende vernatting. Desondanks blijkt ook dat in droge

periodes het grondwater nog steeds (te) ver wegzakt. Was er in maart 2020 nog sprake van een (gewenst) peil van 15,4 m +NAP, eind juni was dit al gezakt tot onder de 15,0 m +NAP (de onderkant van de peilschaal – figuur 3). Er is dus nog steeds sprake van een lek in het systeem. Het lopende hydrologische onderzoek moet uitsluitsel geven over de locatie van het lek, of de lekken. De meest voor de hand liggend kandidaten zijn de polder Grevema en het (ontwaterde) landbouwgebied op de westflank van de Reitma.

In 2020 is gestart met het uitvoeren van een onderzoek van “wijze mannen”, mensen die hun hele werkzame leven het Elperstroomgebied hebben bestudeerd. Het betreft Ab Grootjans (Rijksuniversiteit Groningen), Piet Schipper (Staatsbosbeheer) en Ruurd van Diggelen (Universiteit van Antwerpen). Gezamenlijk leveren zij eind 2020 een expertiserapport op met informatie over het functioneren van het systeem en adviezen over een optimale inrichting om de gestelde N2000-doelen te halen.

Het, met name naaldbos op de oostflank, wordt na de kap van 2014 niet verder omgevormd richting open

Figuur 4: De landbouw besproeit de gewassen met grondwater

vegetatie. Door de ligging (omringd met bos) vergt de omvorming heel veel nawerk. Na het kappen van de bomen ziet de beheerder een sterke groei van opslag die, om het gebied open te houden jaarlijks verwijderd moet worden. Dat vergt veel inspanning, qua arbeid en financieel. Beheerder is van mening dat de hiervoor benodigde inspanning niet in verhouding staat met de natuurwinst die de maatregel oplevert. Ook is de visie op bosbeheer en -behoud in de loop van de tijd veranderd. De nadruk op omvorming van bos naar heide is mede door maatschappelijke ontwikkeling gewijzigd zodat nu de focus meer ligt op behoud van bos, waarbij hydrologisch herstel plaatsvindt door lokale afwateringsloot(jes) te dempen en te beheren op de vorming van inheems loofbos.

Een groot deel van het gebied is inmiddels ingericht voor begrazing. Een kudde Galloway runderen begraaft de Oosterma en het gebied tussen het bos en de Reitma op de

Figuur 3: Waterniveau weer onder de peilschaal

Figuur 5: De polder Grevema, nu vooral veeteelt, straks buffer voor de Elperstroom?

oostflank. De bedoeling is dat ook een (gescheperde) schaapskudde periodiek in het gebied gaat grazen. Op die manier kunnen mogelijk de open plekken in het bos behouden blijven zonder dat er mechanisch of handmatig opslag verwijderd hoeft te worden.

Voor de inrichting en het beheer van de Stroetma wordt momenteel een inrichtingsplan opgesteld. Het afwateringsgebied ten noordoosten van de De Stroetma wordt momenteel ontwaterd buiten het gebied om, de bedoeling is om de afvoer weer in de oorspronkelijke loop door de Stroetma te laten stromen.

Locatie 1: Rand Grevema

De Grevema is een polder aan de zuidkant van de Natura 2000-begrenzing van het Elperstroomgebied (figuur 5). Het noordelijke deel ligt binnen de begrenzing, het zuidelijke deel ligt erbuiten. De Grevema vormde ooit samen met het noordelijk gelegen Elperstroomgebied onderdeel van een naar het westen afwaterend beekdalsysteem. Door de inrichting als polder ligt het grondwaterpeil (14,2 m +NAP) ca. 120 cm lager dan in het Elperstroomgebied (15,4 m +NAP). De polder is omringd door een kade en een afwateringssloot (figuur 6). De Grevema trekt daardoor water weg uit het Elperstroomgebied, waar het grondwater hard nodig is voor het in de benen houden van de blauwgraslanden (H6410) en het kalkmoeras (H7230). Inmiddels is het grootste deel van de polder aangekocht waardoor mogelijkheden ontstaan voor het verhogen van de waterstand ter plaatse. Aan de westkant van de polder liggen landbouwpercelen (dit jaar met lelieteelt) die bevoeid worden met ter plaatse opgepompt grondwater (figuur 4).

Figuur 6: Afwateringssloot en kade rondom de polder Grevema

Locatie 2: Afvoersloot Grevema

Figuur 7: De oude afvoersloot van het Elperstroomgebied in de Grevema

Langs de westrand van de Grevema loopt een bosstrook met her en der (half-)open plekken. Door deze bosstrook liep vroeger de (natuurlijke) afvoer van het hoger gelegen Elperstroomgebied (figuur 7). Delen van de afvoersloot zijn nog steeds zichtbaar en zijn her en der ook nog waterhoudend. Aan de zuidkant van de Grevema staat een gemaal dat de Grevema drooghoudt. Dit gemaal kan mogelijk ook worden gebruikt om de Grevema een hoger peil te verschaffen. Het gemaal kan ook verwijderd worden en vervangen worden door een stuw. Op die manier kan de polder Grevema gebruikt worden als buffer voor het Elperstroomgebied. Langs de weg ligt nog een perceel dat in particulier bezit is. Idealiter zou mogelijk de weg aan de openbaarheid onttrokken kunnen worden zodat weer een gaaf doorlopend beekdal ontstaat zonder obstakels.

Locatie 3: Doorgaande weg Reitma, Grevema

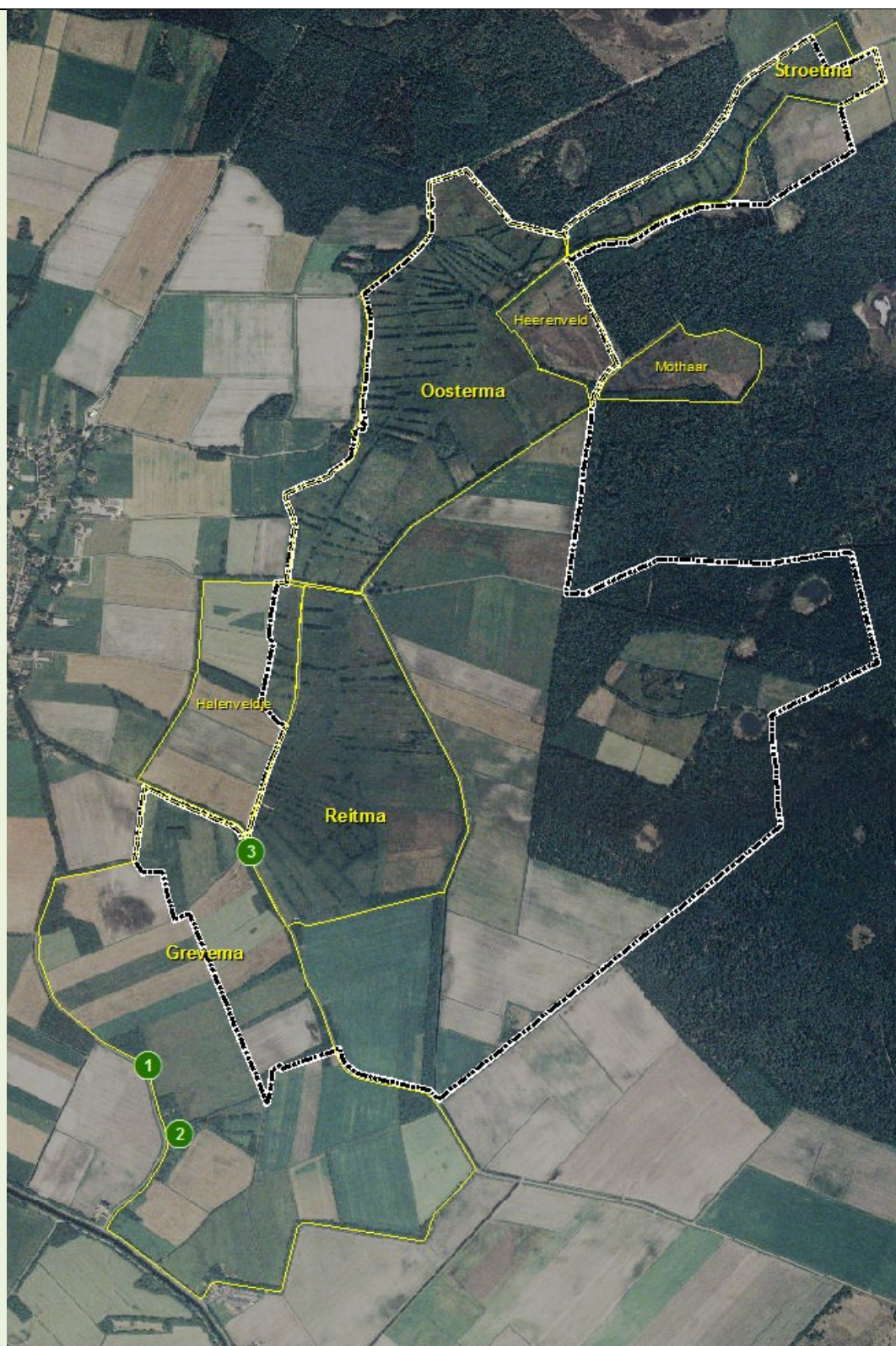
De scheiding tussen de Reitma aan de noordoostkant en de Grevema aan de zuidwestkant wordt gevormd door een geasfalteerde weg met aan beide kanten een ontwateringssloot. Langs de zuidwestzijde van de weg ligt een houtwal met opgaande begroeiing (figuur 8). De weg ligt relatief laag in het landschap waardoor deze bij hoge wateraanvoer al gauw onder water dreigt te lopen. Om die reden liggen aan beide zijden van de weg afvoersloten. Deze houden weliswaar de weg droog maar zorgen er ook voor dat het peil in de Reitma ook niet verder kan stijgen.

Figuur 8: De doorgaande weg tussen Reitma en Grevema gezien vanuit de Grevema

Conclusies

- Heel voorzichtig lijkt er enig herstel van de Reitma op te treden. Typische soorten van blauwgrasland (H6410) en kalkmoeras (H7230) komen weer mondjesmaat voor.
- Het hydrologische onderzoek is gaande evenals een ecohydrologische onderzoek door drie “wijze mannen”.
- De genomen maatregelen hebben met name op de oostflank geleid tot nattere omstandigheden, maar in de zomer, en met name de afgelopen zomers is er nog steeds sprake van te grote wegzijging van grondwater.
- Een mogelijke oplossing voor verbetering van de hydrologie is de inrichting van de polder Grevema als buffer voor het Elperstroomgebied.
- De polder Grevema is maar ten dele Natura 2000-gebied. Het is wel in zijn geheel NNN-gebied.

Figuur 9. Bezochte locaties PAS-veldbezoek Natura 2000-gebied Elperstroom (028) op 25 juni 2020
(zie tekst voor beschrijving locaties)

Eindconclusie:

Op basis van het veldbezoek en de informatie van de beheerder zijn er ten opzichte van het vorige veldbezoek enkele veranderingen opgetreden. Het afgelopen jaar is enige verbetering ingetreden van de habitattypen kalkmoeras (H7230) en blauwgrasland (H6410). Dat neemt niet weg dat de instandhoudingsdoelen nog steeds onder druk staan. Het uitvoeren van de maatregelen in 2015 heeft weliswaar geleid tot een sterke vernatting in het beekdal, maar de vernatting werkt nog steeds onvoldoende door in droge periodes. De droge periodes van 2018, 2019 en 2020 laten zien dat er nog steeds te snel water uit het systeem lekt. Mogelijk kan de polder Grevema als buffer gaan dienen. Buiten de Reitma, in de Oosterma en de Stroetma heeft vernatting wel geleid tot positieve ontwikkelingen in de vegetatie.

Figuur 10: Mannetje platbuik (*Libellula depressa*) langs ijzerhoudende (kwel)sloot

Accordering verslag

Dit verslag is met instemming van alle aanwezigen bij het veldbezoek en de provinciale co-lezer vastgelegd.

NATURA 2000-GBIED: 028 – ELPERSTROOMGEBIED (STAATSBOSBEHEER)

VERSLAG VELDBEZOEK DD. 7 JULI 2021

STATUS: DEFINITIEF

Aanwezigen

Aanwezig namens Voortouwnemer:

(ecoloog), () en () , verslag)

Aanwezig namens Terreinbeheerder:

(teamleider) en ()

Overige aanwezigen:

n.v.t.

Datum bezoek:

7 juli 2021

Provinciale co-lezer:

()

Doel

- In het kader van de monitoring van de Natura 2000-gebieden en het treffen van maatregelen omtrent de te hoge stikstofdepositie worden jaarlijks veldbezoeken uitgevoerd. Dit veldbezoek draagt daarmee bij om aan te kunnen tonen of de instandhoudingsdoelen worden gehaald en om onvoorziene ontwikkelingen tijdig te signaleren. Eventuele veranderingen in het habitattype worden hierin geregistreerd en beoordeeld of bijsturing nodig is. Tijdens het veldbezoek is alleen naar visueel waarneembare aspecten gekeken, met name naar de toestand van de vegetatie en naar indicaties voor verdroging, verzuring en vermessing. Het veldbezoek is een aanvulling op de overige monitoringsystematiek.
- Bij het veldbezoek 2020 in het Elperstroomgebied is stil gestaan bij de mogelijkheden voor opheffen van de knelpunten die behoud en ontwikkeling van de habitattypen Blauwgraslanden (H6410), Kalkmoeras (H7230) kunnen bevorderen. Ook is gesproken over (externe) factoren die daar invloed op (kunnen) hebben.
- Ter voorbereiding op het veldbezoek hebben voortouwnemer en terreinbeheerder aandachtspunten gekozen en gezamenlijk besproken. Deze zijn verwerkt in het verslag.

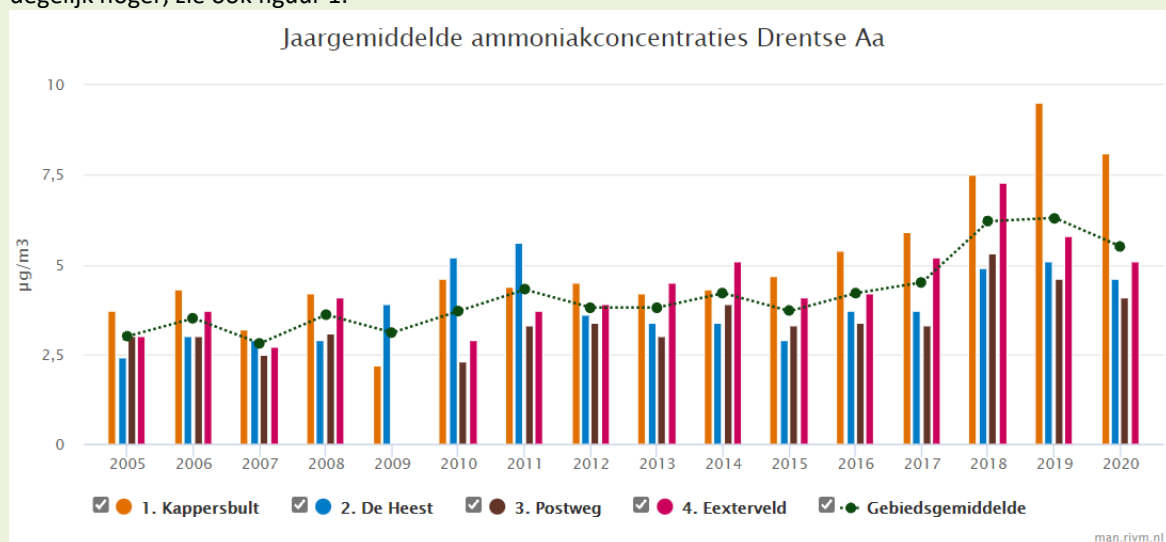
Bijlage

- In de bijlage is in een kaart aangegeven welke locaties zijn bezocht tijdens het veldbezoek.

Bevindingen

Op basis van het veldbezoek 2021 en de informatie van de beheerder zijn er het afgelopen jaar geen grote veranderingen binnen de habitattypen opgetreden.

In het Elperstroomgebied zijn geen meetpunten aanwezig van het Meetnet Ammoniak in Natuurgebieden (MAN) van Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). In naastgelegen Natura2000-gebied het Drentsche Aa zijn wel meetpunten aanwezig. Daar is gemeten dat de jaargemiddelde ammoniakconcentraties van 2020 in dit gebied licht gedaald is ten opzichte van 2019. Ten opzichte van de jaren tot en met 2017 zijn de concentraties wel degelijk hoger, zie ook figuur 1.

Figuur 1 Jaargemiddelde ammoniakconcentraties Drentse Aa [$\mu\text{g}/\text{m}^3$] van 2005 t/m 2020

(bron: https://man.rivm.nl/gebied/drentse_aa)

Na drie extreem droge jaren ervaart de beheerder tot nu toe een meer gemiddeld en dus natter jaar in 2021. Dit is gunstig voor de ontwikkeling van de blauwgraslanden (H6410) en kalkmoerassen (H7230). Zo blijkt ook in het veld. In 2021 is het onderzoek afgerond van “wijze mannen”, mensen die hun hele werkzame leven het Elperstroomgebied hebben bestudeerd. Het betreft Ab Grootjans (Rijksuniversiteit Groningen), Piet Schipper (Staatsbosbeheer) en Ruurd van Diggelen (Universiteit van Antwerpen). Gezamenlijk hebben zij een expertiserapport opgeleverd met informatie over het functioneren van het systeem en adviezen over een optimale inrichting om de gestelde Natura2000-doelen te halen. In het najaar van dit jaar zullen deze bevindingen en adviezen worden vertaald naar een plan voor beheer- en herstelmaatregelen. Het onderzoek (hierna: LESA) typeert zich door vanuit het systeem te denken.

Habitattype blauwgrasland (H6410) in de Reitma lijkt zich langzaam te herstellen. Op basis van vegetatiekarteringen lijkt habitattype kalkmoeras (H7230) in oppervlakte te zijn afgenomen. Dit habitattype is in het Elperstroomgebied te benoemen als blauwgrasland (H6410) met soorten van kalkmoeras. De afname in oppervlakte zal aan de orde komen bij de implementatie van de LESA-resultaten.

Dat 2021 tot op moment van het veldbezoek natter is dan de voorgaande drie (droge) jaren, heeft ertoe geleid dat de vegetatie van deze twee habitattypen weer natte voeten heeft. Ook is er duidelijk sprake van kwelwater wat aan het oppervlak te zien is - een gunstig beeld (figuur 1). In de vegetatie is blauwgrasland-typische soort blauwe zegge (*Carex panicea*) en watersnip (*Gallinago gallinago* ssp. *gallinago*) waargenomen. Daarnaast zijn soorten als watermunt (*Mentha aquatica*), wateraardbei (*Comarum palustre*), gewone veldbies (*Luzula campestris*), gewone waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*) en moeraswalstro (*Galium palustre*) waargenomen. De aanwezigheid van blauwgrasland-typische soort vlozegge (*Carex pulicaris*) wordt ieder jaar geïnventariseerd. Deze inventarisatie moest op het moment van het veldbezoek nog uitgevoerd worden.

Figuur 2 Kwelwater in de Reitma belangrijk voor habitattypen kalkmoeras (H7230) en blauwgrasland (H6410)

De beheerder en provincie zien kansen in het behoud en ontwikkeling van de aanwezige habitattypen door het gebied beter hydrologisch in beeld te krijgen. Hiervoor is een aanvullend peilbuizenmeetnet geplaatst, wat samen met de eerder genoemde ecohydrologische systeemanalyse moet verklaren hoe het komt dat in droge periodes het grondwater nog steeds (te) ver wegzakt. Er is nog steeds sprake van een lek (of lekken) in het systeem. Een van de knoppen waar aan gedraaid kan worden is polder Grevema, welke in het veldbezoek van 2020 aan de orde is gekomen. Nu de polder kan worden ingericht als natuur, zou er idealiter het grondwaterpeil omhoog gezet moeten worden om tegendruk te geven op het grondwaterpeil in naastgelegen Reitma. Hierdoor worden grote fluctuaties in de waterstanden voorkomen, wat habitattypen blauwgraslanden (H6410) en het kalkmoeras (H7230) ten goede komt.

Wat betreft het bosbeheer op de oostflank van het beekdal richt de beheerder op de transitie van productiebos naar natuurlijk bos. Naaldboomsoorten als douglas (*Pseudotsuga menziesii*) en Europese lariks (*Lariks decidua*) zijn weggehaald om ruimte te maken voor minder verdampende boomsoorten. Deze soorten zullen nog deels aanwezig blijven, maar de beheerder zet in op het voorkomen van overheersende aanwezigheid ervan. Hiervoor past de beheerder herstelmaatregel opslag verwijderen toe. De ruimte die hierdoor vrijkomt, wordt middels natuurlijke verjonging ingevuld door meer klimaatbestendige soorten als berk (*Betula* sp.), populier (*Populus* sp.), wilde of gewone lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en krent (*Amelanchier* sp.).

Het hydrologisch herstel in het bos heeft een boost gekregen door het dempen van lokale afwateringsloten. Met name in de wat lager gelegen delen van het bos is vernatting zichtbaar, zie figuur 2. Hierdoor ontstaan natuurlijke open delen in het bos, waar de beheerder de vernatting inzet om opkomst van opslag en een monocultuur van douglas en lariks minder kans te geven.

Figuur 3 Vernatting door het dempen van lokale afwateringsloten heeft een zichtbaar vernattend effect

In het grasland tussen de Reitma en het oostelijk gelegen bos (geen habitatype) wordt een beheer van structuurmaaien en begrazing toegepast. Aanvullend daarop is in het najaar van 2020 een extra maaibeurt met oog op verschralling en het tegen gaan van opslag uitgevoerd als herstelmaatregel. Dit overgangsgebied is medebepalend voor de habitattypen en natuurkwaliteiten in de Reitma. De overgang van het bos naar het beekdal is op dit moment nog vrij abrupt. Hier zou een geleidelijke gradiënt van hoog bos naar een steeds lager wordende vegetatie de overgang verzachten meer biodiversiteit geven. Dit wordt meegenomen bij de implementatie van de LESA-resultaten.

In de Oosterma staan kleinschalige plagwerkzaamheden als herstelmaatregel op de planning in de schraalgraslanden, zie figuur 3. Deze worden bij droge omstandigheden in het najaar van 2021 uitgevoerd. Het zal gaan om enkele vierkante meters op de flanken van verrijkte delen door het voormalige landbouwgebruik en plekken waar slootmateriaal is opgebracht. Door de fosfaatverzadigde bovengrond te verwijderen, krijgt kwel de kans om de nutriëntensamenstelling te verbeteren en kan naastgelegen schrale vegetaties zich uitbreiden.

Figuur 4 Schraalgraslanden in de Oosterma waar kleinschalige plagwerkzaamheden worden uitgevoerd

Conclusie

De ontwikkeling van de stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden in het Natura2000-gebied.

De bevindingen leiden tot het beeld dat:

- Op basis van het veldbezoek en de informatie van de beheerder zijn er ten opzichte van het vorige veldbezoek enkele veranderingen opgetreden. De lichte verbetering in kwaliteit die is gezien in 2020 van de habitattypen kalkmoeras (H7230) en blauwgrasland (H6410) lijkt door te zetten. Dat neemt niet weg dat de instandhoudingsdoelen nog steeds onder druk staan. Bovendien lijkt habitatype kalkmoeras (H7230) in oppervlakte te zijn afgenomen. Herstelmogelijkheden hiervoor wordt meegenomen in de implementatie van de recent opgeleverde LESA-resultaten.
- Een vertaalslag van LESA van de drie “wijze mannen” naar beheer- en herstelmaatregelen wordt vanaf het najaar van 2021 opgepakt. Dit is een aandachtspunt voor het veldbezoek in 2022.
- De genomen maatregelen hebben met name op de oostflank geleid tot nattere omstandigheden, maar in de zomer, en met name de afgelopen zomers is er nog steeds sprake van te grote wegzijging van grondwater.
- Een mogelijke oplossing voor verbetering van de hydrologie is de inrichting van de polder Grevema als buffer voor het Elperstroomgebied.

Accordering verslag

Dit verslag is met instemming van alle aanwezigen bij het veldbezoek en de provinciale co-lezer vastgelegd.

Bijlage 1: Habitattypenkaart Elperstroom met de bezochte locaties (zwarte stippen)

